

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕФЛЕПРАКТИКИ ЯК МЕТОДУ РЕФЛЕКСИВНОГО САМОПРОЕКТУВАННЯ І САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ*

Ярослава БУГЕРКО

здобувачка РВНЗ

“Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта)

Copyright © 2008

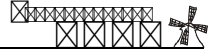
Розглядаються основні концептуальні засади та завдання рефлексивної діагностики як сучасного інноваційного метаметоду, котрий, пропонуючи учасникам навчання активну позицію стосовно всіх етапів діагностичного дослідження, дозволяє їм створити цілісний, багатогранний образ досліджуваної реальності, провести психологічно безпечну (безоцінювальну) діагностику своїх рис (ознак) і використовувати ці результати для професійного самовдосконалення, розвивати свою творчу непересічність та унікальність.

Традиційні психодіагностичні методи, які в основному використовуються в освіті, характеризуються вимірювально-дослідницькою спрямованістю. Вони застосовуються для диференціації, відбору, атестації кадрів, для оцінки ситуації в педагогічному колективі та ін. [1]. Однак все більшої значущості в останні роки набувають методи рефлексивної діагностики, головним завданням яких є створення психологічних умов для професійного та особистісного розвитку учасників освітньої системи. Перспективний напрямок, з огляду на зазначене, – розробка особливих, рефлексивних форм і методик діагностики на основі концептуальної реінтерпретації та інструментальної модифікації особистісно-суб'єктного і проєктивного підходів у царині сучасної психодіагностики. Вони щонайперше спрямовані на створення умов для самодослідження суб'єктів навчальної діяльності та їх удосконалення у своїй життєактивності [2].

Розглянемо основні концептуальні засади та завдання рефлепрактики. Її практичне втілення як ідеї здійснюється шляхом розробки психологічних моделей створення співтворчого середовища. Системоутворювальними чинниками останнього є “каталізатори” організованої і систематичної рефлексії, тобто власне її носії. Такими носіями здебільшого постають або наявні у людини

---

* Дослідження здійснене в межах дисертаційної теми “Динаміка рефлексивних механізмів у модульно-розвивальному процесі”, спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

культурні цінності чи взірці діяльності, або, наприклад, психологи-рефлеппрактики, здатні створювати і реалізувати різні розвивальні, психодіагностичні, психотренінгові методики, що побудовані на основі рефлексивного проживання особистістю досвіду (у т.ч. й професійного).

На відміну від традиційних методів, сутнісно репродуктивних – демонстраційно-інформаційних, поетапно-формульвальних, проблемно-орієнтувальних, евристично-програмувальних, поведінково-адаптаційних, коли процес розвитку проектується і технологічно вибудовується під наперед відому мету, форму і зміст, *суть методів рефлексивного культивування* полягає в їх принциповій інноваційній унікальності, парадоксальності, відвертості і надмірності стосовно кожного практичного завдання розвитку й одночасно – у їх зверненості до скарбниці світової культури, але не в репродуктивному, споживацькому сенсі, а у творчому чи співтворчому розумінні [4, с. 8].

Саме тому про проектування рефлеппрактики доречно говорити лише умовно, оскільки вона не може бути спроектована раз і назавжди для всіх типових ситуацій і завдань розвитку, тому щоразу сценарується (замислюється) заново як унікальне і багатоваріантне спів-буття її потенційних учасників. При цьому каталізатором і водночас прототипом, на основі якого відбувається навмисне вибудовування (“відсторонення”, за М.М. Бахтіним), виступає навіть не попередній сценарій або вже накопичений досвід розв’язання задач інноваційного розвитку, а спеціально підібраний культурний еталон, культурна цінність, культурний символ.

Будь-яка культурна цінність, художня чи історична (узята як подія, як прецедент з історії, релігії, казок, міфів, епосу, художньої літератури, кіномистецтва, музики тощо) в контексті культивування рефлексивних процесів розвитку набуває статусу динамічного архе- та архістеротипу (культурного аналога і символу, тобто рефлексивної форми і рефлексивного змісту), перетворення, вичерпання і розвиток сенсів якого уможливає не тільки саму позицію співтворчості зі всіма учасниками практики рефлексії, але й одночасно з Культурою загалом [3, с. 96]. Інакше кажучи, рефлеппрактика апіорі набуває можливості відбутися як культурний прецедент, як культурно-історична подія завдяки співтворчому буттю всіх її суб’єктів. І саме так вона і передбачається, і сценарується її ініціаторами – рефлеппрактиками, а також актуально переживається її безпосередніми учасниками.

Одним із ключових методів, який визначає унікальну психологічну специфіку рефлеппрактики стосовно інших тренінгових або ігрових практик розвитку і діагностики, є розроблений С.Ю. Степановим та апробований у співтворчості, спільно із співробітниками Інституту психології рефлексії, “метод рефлексивних інверсій”. Суть його полягає в тому, що за допомогою спеціальних психологічних “перевертнів” – реінтерпретацій культурних аналогів – учасники рефлеппрактики долучаються до психологічного “іншосвіту”, тобто до умовного часопростору, у сенсі фантастичного існування цього “інобуття” на фоні вже наявного у їхньому житті нормального, звичного світу і буденного способу існування – “буття”. Схематично цей процес можна подати наступним чином (*див. рис.*).

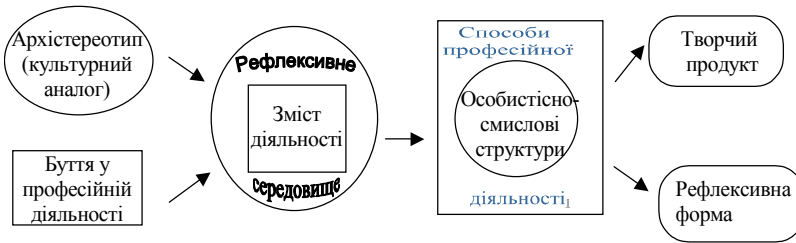

Рис.

Концептуальна схема культивування співтворчості у рефлепракції (за С.Ю. Степановим)

Занурення людини у рефлексивний іншосвіт має психопластичніший й органічніший характер, ніж комп'ютерна віртуальність, а також відрізняється від специфічної життєдіяльності своїми особливими закономірностями. Для створення вказаних віртуальних атрибутів середовища використовуються інверсії (переосмислення) різних культурних прототипів (наприклад, казкових чи міфологічних героїв, літературних або кіноперсонажів і т.ін.).

“Ірреальність” рефлексивного іншосвіту дозволяє проживати і набувати таких переживань, знань і здібностей, які в нормальному житті здаються людині свідомо недоступними. У будь-якому разі іншосвіт не тільки забезпечує творчу самоактуалізацію, а й активізує дію захищеної самопроєкції (тобто осмисленого і добровільного розкриття тайників свого внутрішнього життя з упевненістю, що її не травмують і не порушать), різних, першочергово закритих і слабо рефлексованих, структур індивідуального і колективного підсвідомого досвіду учасників рефлепракції.

Завдяки зазначеним особливостям *рефлепрактика постає як метаметод* для організації сучасних соціальних практик, дає змогу актуалізувати у співтворчому психолого-педагогічному процесі не лише “зони найближчого розвитку” (Л.С. Виготський), але і перспективи віддаленого професійно-особистісного (само-) розвитку людини як її творчої унікальності, а також забезпечує створення нових способів поведінки, спілкування і діяльності, розвиток смислових горизонтів реалізації найкращого ментального потенціалу особистості.

1. Словарь-справочник по психологической диагностике / [авт.-уклад. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М.]. – К.: Наукова думка, 1989. – 200 с.

2. Варламова Е.П. Рефлексивная диагностика в системе образования / Е.П. Варламова, С.Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1997. – №5. – С. 28–43.

3. Степанов С.Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / Степанов С.Ю. – М.: Наука, 2000. – 176 с.

4. Степанов С.Ю. Принципы рефлексивной психологии педагогического творчества / С.Ю. Степанов, Г.Ф. Похмелькина, Т.Ю. Колошина, Т.В. Фролова // Вопросы психологии. – 1991. – № 5. – С. 5–14.